№ 133 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 13 **1897** ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 13 № 133

ՔՍԱՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

„ՄՇԱԿ"

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը՝ թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում 10 րուբլի, տասն և մէկ և տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն և ութ ամսվանը՝ 8 ր., եօթ ամսվանը՝ 7 ր., վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը 2 ր., ամսական՝ 1 րուբլի:

Գրվել «ՄՇԱԿԻՆ»՝ կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ:

Օտարաքաղաքացիները պէտք է դիմեն հետևեալ հասցէով՝ Тифлисъ. Редакція «МШАКЪ»: Իսկ արտասահմանից Tiflis. Rédaction «MSCHAK»:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

«Nord» լրագրի հերքումը. Անազոր միսիա.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Օրէցօր. Վրաց թատրոն. Նամակ Էջմիածնից. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. Նեստօրական ասորիների դիմումը անգլիացիներին. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր. ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՈՐՍԱ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Կ. Պօլսի տպաւորութիւններից.

«NORD» ԼՐԱԳՐԻ ՀԵՐՔՈՒՄԸ

Ռուսաց արտաքին գործերի մինիստրութեան կիսապաշտօնական „Nord" լրագիրը, որ հրատարակվում է Պարիզում, իր վերջին համարներում զետեղեց մի շարք դատողութիւններ և լուրեր, որոնք որոշ լոյս են սփռում ներկայ քաղաքական դրութեան վրա: Կիսապաշտօնական օրգանը սիստեմատիկաբար հերքում է այն սխալ տեղեկութիւնները, որոնք երևում են արտասահմանեան ազդեցիկ օրգաններում, գլխաւորապէս գերմանական լրագիրներում և որոնց նպատակն է՝ մոլորեցնելով հասարակաց կարծիքը՝ հող պատրաստել զանազան խնդիրներ առաջ տանելու համար: Այժմ, երբ Ռուսաստանը կտրական կերպով յայտնեց, որ նա թոյլ չի տայ Թիւրքիային գործադրել Յունաստանից ստացած փողերը պատերազմական պատրաստութիւնների համար, և սպառնաց մինչև անգամ, որ նա այդ դէպքում կը պահանջի Թիւրքիայից անյապաղ վճարել 1877 թւի պատերազմական տուգանքը, գերմանական լրագիրները սկսեցին լուրեր տարածել թէ Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի յարաբերութիւնները սառել են և թէ հակառակութիւններ են ծագել նրանց մէջ:

Այդ առիթով „Nord" լրագիրը իր վերջին համարում ասում է հետևեալը: „Այն փոխադարձ համակրութիւնը, որ վերջիվերջոյ ստեղծեց երկու մեծ ազգերի՝ Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի մէջ մի դաշնակցութիւն, դուր չէ եկել մի քանի պետութիւններին: Եւ ահա յայտնի ուղղութեան օրգաններ ջանում են տարածել ամեն տեսակ լուրեր, լուրջ կերպով համոզելու, որ ռուս-ֆրանսիական միութիւնը կասկածի է ենթարկված: Մենք արտօնութիւն ունենք յայտնելու, որ պատմութեան մէջ երբէք տեղի չէ ունեցել այնպիսի միութիւն, ինչպէս կայ ներկայումս Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի մէջ, որը հաստատված է երկու ազգերի եղբայրական համակրութիւնների վրա և ամրացված է երկու կառավարութիւնների փոխադարձ վստահութեամբ: Ոչ մի միութիւն այդպէս համապատասխան չէ եղել երկու երկիրների կարիքներին և ձգտումներին: Եւ այդ միութիւնը այժմ ոչ միայն չէ թուլացել իր հիմքերում, ինչպէս հաւատացնում են մի քանի հրատարակութիւններ, այլ ընդհակառակը նա դառնում է օր օրի վրա աւելի և աւելի ամուր՝ մարդկութեան բարօրութեան համար:"

Անգլիական ազդեցիկ „Times" լրագիրը, որ չէ համակրում գերմանական ազդեցութեան աճմանը Թիւրքիայում, հաւանում է Ռուսաստանի բռնած դիրքը և ցանկանում է այդ քաղաքականութեանը աջողութիւն: Եթէ ճիշդ համարենք այն լուրերը, որ տարածվել են արտասահմանում Թիւրքիայի երեքպետեան դաշնակցութեան հետ միանալու մասին, այն ժամանակ հասկանալի կը լինի թէ որքան աւելի ևս կարևոր է դառնում ֆրանս-ռուսական դաշնակցութիւնը: Եւ եթէ գերմանական խարդախ քաղաքականութեան ջանքերով, երեքպետեան դաշնակցութիւնը պէտք է իր վերջնական հովանաւորութեան տակ առնի կազմալուծվող Թիւրքիային, այն ժամանակ ցանկալի է, որ Թիւրքիայի բազմաչարչար քրիստոնեաներն էլ մտնեն միւս երեք պետութիւնների՝ Ֆրանսիայի, Ռուսաստանի և Անգլիայի հովանաւորութեան տակ:

ԱՆԱԶՈՐ ՄԻՍԻԱ.

Աթէնքի «Ակրօպօլիս» լրագրի Կ. Պօլսի թղթակիցը հետաքրքիր մանրամասնութիւններ է հաղորդում այն փորձերի մասին, որ մի քանի օր առաջ արեցին հայերը Թիւրքաց կառավարութեան հետ համաձայնութիւն կայացնելու համար՝ հայկական հարցը լուծելու վերաբերմամբ. մի և նոյն ժամանակ թղթակիցը երաշխաւոր է կանգնում իր հաղորդած տեղեկութիւնների ճշդութեան համար:

Մի քանի շաբաթ առաջ թղթակցի ուշադրութիւնը գրաւեց «Stantard» լրագրում տպված փոքրիկ նկատողութիւնը, թէ Կ. Պօլիս գնաց անգլիացի Մ., որին ուղարկեց Կ. Պօլիս հայկական կօմիտէտը, որպէս զի նա թոյլտւութիւն խնդրի Բ. Դռնից հիւանդանոց հիմնելու համար Կեսարիայում: Թղթակիցը ենթադրեց, թէ անգլիացու այդ ճանապարհորդութիւնը աւելի լուրջ նպատակ ունի, քան հիւանդանոց հիմնելը: Այդ պատճառով նա վճռեց այդ գործի առիթով քննութիւն կատարել և ահա հետևանքները: Խորհրդաւոր անգլիացին ոչ այլ ոք էր, բայց եթէ «քաղաքական» պատւիրակ, որին յանձնարարված էր հայ-թիւրքական համաձայնութիւն կայացնել: Իսկոյն Կ. Պօլիս գալուց յետոյ՝ նա գնաց անգլիական դեսպանատուն, ուր յանձնարարական նամակներ առաւ Թիւրքաց մինիստրների և զինւորական պալատական պաշտօնեաների հասցէին: Սելամլըքին ներկայ լինելով, նա կարողացաւ տեսակցութիւն ունենալ պալատական ամենաազդեցիկ պաշտօնեաներից մէկի հետ: Անգլիացու առաջարկութիւնները պաշտօնեան անհնարին համարեց իրագործել: Նա առաջարկեց փոքր-ասիական հայաբնակ վիլայէթների աշխարհագրական նոր բաժանումն, այնպէս որ կազմվում էր իսկական Հայաստան տեղական հայ ազգաբնակութեամբ: Բացի դրանից, անգլիացին պահանջում էր, որ այն վիլայէթներում, ուր մեծամասնութիւն կազմում են հայերը, բարձր և ստորին պաշտօնեաները նշանակվեն քրիստոնեաները: Մի խօսքով, նրա պահանջները աւելի շատ էին, քան վեց դեսպանների Բ. Դրան առաջարկած րէֆօրմները: Այդ տեսակցութիւնից յետոյ, անգլիացին ունկնդրութիւն պահանջեց սուլթանի մօտ: Այդ վերջին պահանջը երկար քննադատութեան առարկայ դարձաւ պալատում. Աբդուլ-Համիդի խորհրդատուները երկու բանակի բաժանվեցին:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Կ. ՊՕԼՍԻ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ

I

Օգոստոսի 14-ին, առաւօտեան, մի անսովոր խրախճանքում սկսվեց Մեսսաժըրի ընկերութեան «Օրտեգալ» նաւի վրա: Շուտով պէտք է մտնէինք Բօսֆորի նեղուցը: Չորրորդ օրն էր, որ դուրս էինք եկել Բաթումից: Նաւը նորից մօտեցել էր անատոլիական ափին, որ վերջին օրը անհետացել էր մեր աչքից: Ահա երևաց դիմացներս և եւրօպական ափը: Քանի առաջանում է նաւը, ափերը մօտենում են: Զգացվում է, որ բաց ծովից անցնում ենք դէպի նեղուցը: Վերջապէս ափերը բոլորովին մօտենում են իրար և պարիսպների նման բարձրանում մեր երկու կողմերից:

Գեղեցիկ է Բօսֆորի մուտքը. գեղեցիկ է ամբողջ Բօսֆորը, մանաւանդ այնպիսի հիանալի եղանակին, ինչպէս այդ օրն էր: Անդադար երեսներս դարձնում ենք մի ափից միւսը, գլուխը ուղղում ենք աջ և ձախ, ցանկանալով աչքից բաց չը թողնել ոչ մի հետաքրքիր տեսարան: Երիտասարդ պրօֆէսոր Կրասնով և Թիւրքահայ Ս., որոնք I կլասի նաւորդների մէջ միակ ծանօթն են այդ տեղերի հետ, բացատրութիւններ են տալիս մեզ և ուղղում են մեր ուշադրութիւնը այս և այն կէտի վրա: Բայց ահա շոգենաւը դանդաղեցնում է ընթացքը և կանգ է առնում: Նաւաստիները իջեցնում են նաւակը և նաւապետի օգնականներից մէկը ու նաւի բժիշկը գնում են ասիական ափը, Անատոլի կաւակ գիւղը՝ թիւրքաց իշխանութիւնից թոյլտւութիւն ստանալու Բօսֆորով անցնելու համար: Այդ՝ Բօսֆորի դուռն է. երկու կողմից, ասիական և եւրօպական ափերից ուղղված են մեզ վրա թնդանօթների հրէշաւոր բերանները: Այդ մարտկոցները պաշտպանում են Բօսֆորի մուտքը: Թէև դեռ ֆրանսիական նաւի, ուրեմն և ֆրանսիական հողի վրա եմ, բայց արդէն զգում եմ թիւրքերի ոյժը. այդ երկու մարտկոցները կարծէք, թէև զառամած, բայց վիթխարի գազանի ճանկեր լինեն խրված Եւրօպայի կոկորդին: Մի բան կարծէք իմ կոկորդս էլ է սղմում և ես մի քանի րոպէ անընդունակ եմ դառնում դիտելու բնութեան հրաշալիքները: Մեքենայօրէն նկատում եմ միայն, որ ջուրը հիանալի զմրուխտի գոյն է ստացել և որ ափերը իրանց մեղմ գծագրութեամբ յիշեցնում են գետի ափեր: Ինձ տարօրինակ է թվում, որ ահագին ծովային շոգենաւը ազատ լողում է այդ ափերի միջով... Կարծէք լճի վրա ենք: Որտեղից ենք եկել և ուր ենք գնում—չէ երևում: Չորս կողմը գիւղերով ու ծառաստաններով ծածկված բլուրներ են: Թվում է, թէ շոգենաւը գնալով պէտք է մօտենայ ափին, բայց նա ծռվում է դէպի ձախ և մենք դուրս ենք գալիս լճից, սակայն մի ուրիշ նոյնպիսի լճի մտնելու համար: Բարձրացող ափերի ոլորանքներն են առաջացնում այդպիսի աչքի պատրանքներ: Այդպէս մի քանի անգամ փակվում և բացվում է մեր հորիզոնը, ներկայացնելով մեզ նոր-նոր և աւելի ու աւելի գեղագրական պանօրամաներ, որը ստեղծելու համար միացել են մարդկային կուլտուրան և բնութեան հրաշակերտող ոյժը: Ծառազարդ ամարանոցներ, հրաշալի վիլլաներ, բազմատեսակ բանաստեղծական քեօշկեր և հոյակապ պալատներ յաջորդում են միմեանց, առասպելական տպաւորութիւն գործելով ճանապարհորդի վրա: Պ. Ս., որ երկար տարիներ ապրել է Կ. Պօլսում և այժմ պէտք է գնայ Լօնդօն առանց մտնելու այդ քաղաքը, խորին թախիծով դիտում է ծանօթ տեսարանները և ընդհատելով տխուր յիշողութիւնների պղտոր լռութիւնը յայտնում է ինձ, որ այդ հրաշալի պալատների մեծ մասը հայ ճարտարապետներն են շինել... Բազմաթիւ արուարձաններից յետոյ երևում է վերջապէս և ինքը Կ. Պօլիսը, սքողված թանձր ծխով, որով լցնում են մթնոլորտը նաւահանգստում վխտացող անհամար մեծ ու փոքր շոգենաւերը:

Գուշակում էք այն գեղեցկութիւնը, որ ծածկում է ձեր աչքից այդ ծուխը և ակամայ անիծում էք տասնիններորդ դարի շոգեշարժ քաղաքակրթութիւնը, որ պրօզաիկական կնիք է դնում իր տուած բարիքների վրա: Ինչ սքանչելի տեսարան կը ներկայացնէր Կ. Պօլիսը, եթէ նրա նաւահանգիստը ծածկված լինէր միայն ծիծեռնակաձև մակոյկներով և հսկայական թռչուններ յիշեցնող առագաստանաւերով, որոնցով սակայն ոչ ոք այժմ չի համաձայնվի ճանապարհորդել Բաթումից Մարսէլ: Սպասենք ուրեմն էլեքտրականութեան դարին, որ շոգու յարմարութիւնները կը միացնի առագաստի բանաստեղծականութեան հետ. սպասենք ապագայի քաղաքակրթութեանը, որ անցեալ դարի վերջի նշանաւոր եղբայրութիւն, ազատութիւն և հաւասարութիւն բառերը հարկաւոր չի համարի փոխարինել ինֆանտերիա, կավալերիա և արտիլլերիա բառերով, ինչպէս այդ արել է, մի սրախօսի ասելով, մեր դարավերջը: Սպասենք. բայց առ այժմ զբաղվենք այնպիսի հարցերով, ինչպէս այն, որ թունաւորում էր իմ բոլոր ճանապարհորդական տպաւորութիւնները,—թէ արդեօք թոյլ կը տայ ինձ ափ իջնել թիւրք կառավարութիւնը, որ աշխարհիս երեսին վախենում է միայն՝ Ալլահից, նրանից յետոյ ռուսներից, և ռուսներից յետոյ ռուսահայերից:

Իրականութիւնը ցոյց տուեց, որ ես կատարեալ իրաւունք ունէի մտատանջվելու այդպիսի հարցով: Մաքսատնից բոլոր Կ. Պօլիս իջնողներին թոյլ տուեցին գնալ քաղաքը, իսկ ինձ՝ երեք ուրիշ ճանապարհորդների հետ հրաւիրեցին մաքսատան կողքի ոստիկանատունը: Այդ երեքից մէկը ինչ որ անհասկանալի թէ անցագրի ժամանակը անցկացրած մի խոշորահասակ յոյն էր (գուցէ և յունահպատակ խառնչի, լաւ չեմ յիշում), երկրորդը՝ մի երիտասարդ վրացի թղթակից էր, իսկ երրորդը նրա ընկեր, նոյնպէս վրացի (նրանք գնում էին հարաւային Ֆրանսիա): Վերջին երկուսը պէտք է ինձ ուղեկցէին մինչև այն հիւրանոցը, որտեղ ես իջնելու էի, որպէս զի յետոյ միասին պտտէինք քաղաքը մինչև երեկոյ, երբ նրանք վերադառնալու էին շոգենաւ: Պարզ էր, որ այդ վրացիներին հայի տեղ էին ընդունել: Ոստիկանատանը մօտ կէս ժամ սպասեցինք, մինչև որ եկաւ մի հայ թարգման, և կեղտոտ գլչերուկ չալմով ու հողաթափներով աչքի ընկնող պաշտօնեան նայեց մեր անցագրերը: Վերջապէս, երբ հաստատ համոզվեցին, որ ուղեկիցներիցս երկուսը վրացի են, նրանց թոյլ տուեցին գնալ քաղաք, իսկ ինձ և յոյնին առաջարկեցին գնալ Պերայի գլխաւոր ոստիկանատունը: Իմ հարցին, թէ ինչու և ինչ իրաւունքով են հրաւիրում մեզ գլխաւոր ոստիկանատուն, հայ թարգմանը, որ անկասկած վարձկան լրտես էր, ստրկական շարժումներով և ինտօնացիայով յայտնեց, թէ այդպէս է վերջին կարգադրութիւնը, որ յայտնի է և ռուսաց հիւպատոսին (ինչպէս ես յետոյ իմացայ, այդ սուտ էր), և թէ մեզ հետ այնտեղ շատ քաղաքավարի կը վարվեն, կը նայեն միայն մեր իրերին և մի քանի հարցեր կը տան: Համաձայնվեցի գնալ: «Ո՞ր հիւրանոցում պէտք է իջնէք», հարցրեց հայ լրտեսը, աւելացնելով, որ լաւ կը լինի, եթէ իրերս ուղարկեմ հիւրանոց, որովհետև անյարմար է իրերով լի կառքը կանգնեցնել գլխաւոր ոստիկանատան առաջ և այդպիսով գրաւել ամբոխի ուշադրութիւնը:

Պակաս անյարմար չէր, ի հարկէ, իրերս ուղարկել հիւրանոց լրտեսի ցոյց տուած մշակի ձեռքով, բայց իմանալով, որ ոստիկանութեան քաղաքավարութիւնը դէպի ինձ ուղիղ յարաբերական կը լինի իմ իջնելիք հիւրանոցի թանգութեանը, ես պատուիրեցի իրերս ուղարկել Կ. Պօլսի առաջնակարգ հիւրանոցներից մէկը—Hôtel Bristol»: Այդ անունը իսկոյն ունեցաւ իր մոգական ներգործութիւնը իմ ստորաքարշ առաջնորդիս վրա, որ այնուհետև կրկնապատկեց իր ստրկական շողոքորթութիւնը, ի հարկէ, ոչ ի վնաս իր լրտեսական պաշտօնի: Ես պատճառ չունէի առանձնապէս վախենալու նրանից, բայց և հիմք էլ չունէի նրա հետ անկեղծ լինելու: Ես կարող էի ի հարկէ խուսափել նրա կասկածելի հարցերին պատասխանելուց, չը լսած ձևանալ,

Մի քանիսները ասում էին, թէ պէտք է ունկնդրութիւնը տալ, իսկ միւսները կատարելապէս հակառակ էին դրան, ասելով թէ անգլիացու արած պահանջները չէ կարելի մինչև անգամ լուրջ քննութեան ենթարկել, և այդ պատճառով ունկնդրութիւն տալն էլ աւելորդ էին համարում։ Վերջին կարծիքը յաղթանակը տարաւ և անգլիացին վերադարձաւ Լօնդօն, առանց որ և է աջողութեան։»

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՕՐԻՑՕՐ

XXVI

Երկու լուր,—մէկը կօմիկ Տէր-Դաւթեանի բեմական գործունէութեան 25-ամեակը տօնելու, միւսն էլ դրամատուրգ Գաբրիէլ Սունդուկեանի ջանքերով՝ թատերասէրներից դրամատիկական ընկերութիւն կազմելու մասին,—որոնք լոյս տեսան ինչպէս «Մշակի», այնպէս և ուրիշ մի քանի լրագիրների մէջ, առիթ են տալիս, խօսելով սովորական ոճով, տխուր խորհրդածութիւնների…

Մենք միանգամայն և անկեղծ սրտից համակրում ենք մեր ակար թատրօնի շնորհալի մշակներից մէկի՝ կօմիկ Տէր-Դաւթեանի օգտակար գործունէութեանը, և խորը համոզված ենք, որ այդ գործունէութիւնը արժանի է հասարակական գնահատութեան։ Համակրում ենք և մեր ծերունի գրող Սունդուկեանցի մտադրութեանը՝ կազմակերպելու մի այնպիսի մարմին, կուզէք դրամատիկական ակումբ անուանեցէք, կուզէք՝ թատերասէրների ժողով, որը մի փոքր շունչ տար մեր թատրօնական գործին, նոր նոր ոյժեր գրաւելով դէպի նա։ Բայց այդ անկեղծ համակրութեան հետ միասին՝ մեզ պաշարում է և մի այլ միտք, մի այլ զգացմունք, որ անկարող ենք թագցնել, և նոյն իսկ կեղծիք ենք համարում թագցնել,—արդեօք ն ե ր կ ա յ ժ ա մ ա ն ա կ ը յարմար է այդպիսի գործերով զբաղվել, և կարելով հասարակաց ուշադրութիւնը ու բարեգործութիւնը այն մեծ խնդրից, որ դրած է մեր առաջ, դարձնել նրան երկրորդական գործերի վրա…

Հայոց ինտելիգենցիան մի կղզիացած, ժողովրդից կտրված մարմին չէ, և եթէ նա որ և է կարևորութիւն ունի, դա հէնց այն է, որ նա միշտ պէտք է՝ սերտ կապված մնալով իրան ծնող ժողովրդի հետ, ձգտի այդ ժողովրդի օգտին ծառայեցնել թէ իր մտաւոր ընդունակութիւնները և թէ իր բարոյական ազդեցութիւնը։ Այս տարի էլ, ինչպէս և անցեալ երկու դժբաղդ տարիները, հայոց ինտելիգենցիայի առաջ դրված է թիւրքահայերին օգնելու խնդիրը, հայրենիքից հեռացած գաղթականներին և հայրենիքի մէջ մնացած որբերին սովից և մահից ազատելու մեծ գործը։ Այդպիսի համազգային դժբախտութեան ժամանակ, երբ բոլոր զգացմունքները լարված պիտի լինեն որոշ ուղղութեամբ, և բոլոր ոյժերը պէտք է ծառայեն միմիայն մի գործի,—մենք համարում ենք, առնուազն, անտեղի՝ որ և է հասարակական տօնախմբութիւն կատարել, ինչպէս է յօբելեաններ տօնելը, և կամ ինտելիգենցիային ուրիշ գործով զբաղեցնելը, ինչպէս է դրամատիկական ընկերութիւններ կազմելը, կամ մի այլ այդպիսի բան…

Սրանից երկու տարի առաջ, երբ հեռու Եւրոպայում նստած Մխիթարեանները ուզում էին շ ո ւ ք ո վ տօնել հայր Ալիշանի յօբելեանը, ինքը յարգելի յօբելեարը դէմ եղաւ այդ մտքին, յայտնելով, որ «այդ անյարմար է ներկայ տխուր ժամանակը։» Նոյն տեսակէտով այս տարւայ սկզբին մի կողմ թողնվեց մեր շնորհալի դերասանուհի տ. Հրաչեայի գործունէութեան 25-ամեակի տօնախմբութեան հարցը, որը մի քանի «ճաչամոլ» պարոններ հրապարակ էին նետել։ Մենք ունենք ուրիշ շատ 25-ամեակներ, որոնք չը կատարվեցին և չեն կատարվի շատ հասկանալի պատճառներով։ Արդ, եթէ այդպէս եղաւ ուրիշների վերաբերմամբ, ինչու նոյնը չը պէտք է լինի և մեր շնորհալի դերասան Տէր-Դաւթեանի և ուրիշների վերաբերմամբ, թողնելով հասարակական յարգանքի արտայայտութիւնը ուրիշ ժամանակի, աւելի բաղդաւոր օրերի…

Զարմանալի երևոյթ։ Այն միջոցին, երբ ռ ո ւ ս տիկինները Թիֆլիսում կօմիտեա են կազմում օգնելու թիւրքահայ գաղթականներին, հ ա յ ո ց ինտելիգենցիային պատկանող անձինք կօմիտեա են կազմում յօբելեան տօնելու, հրապարակական ճաչեր պատրաստելու, և ճառեր արտասանելու։ Մի դրամատիկական ընկերութիւն կազմելը, ի հարկէ, լաւ գործ է, բայց միթէ աւելի պակաս լաւ գործ է բռնութեան զոհ գնացած ժողովրդին կերակրելը և հագցնելը։ Եւ երբ պ. Սունդուկեանց մոռանալով երկրորդը՝ նախընտրում է, այն էլ այժմ, առաջինին, մենք այդ համարում ենք անյարմար, եթէ չասենք անտեղի։ Մենք վստահութիւն ունենք կարծելու, որ եթէ այնպիսի գործիչներ, ինչպէս Գաբրիէլ Սունդուկեանց, և հայոց ինտելիգենցիայի ուրիշ շատ ներկայացուցիչներ, ներշնչված ներկայ ժամանակի ցաւերով, ոգևորված միմիայն թիւրքահայերին օգնելու ձգտումով, հրաւէրներ կարդային, ժողովներ անէին, և ձեռնարկէին ուրիշների նման փող, շոր և այլ նուէրներ հաւաքելու, մենք աւելի պակաս կը լսէինք այն դառն գանգատները, որ ամեն օր դուրս են բղխում յուսահատ գաղթականների բերաններից…

Ամեն բան իր ժամանակն ունի։ Գիտենք, անհամեմատ աւելի հեշտ է կօմիտեաների անդամ ընտրվել, տօնախմբութիւններ կազմել, ճառեր ասել, հաճելի հասարակութեան մէջ բազմած՝ թատրօնական—գեղարուեստին ծառայել, բայց միթէ ա ռ ա ք ի ն ո ւ թ ի ւ ն է այսպիսի ծանր ժամանակն էլ ձգտել միմիայն դէպի հեշտը և դէպի հաճելին՝ մոռանալով, որ թատրօնն էլ իր դերասաններով, և գեղարուեստն էլ՝ իր ներկայացուցիչներով արժէք ունեն միայն այն ժամանակ, երբ ծառայում են ժողովրդին, այն էլ մի քաղցած, մերկ և արիւնաքամ ժողովրդի…

Խ. Մալումեան

ՎՐԱՑ ԹԱՏՐՕՆ

Կիրակի, նոյեմբերի 9-ին, վրաց դերասանական խումբը ներկայացրեց դարձեալ Վիկտոր Սարդուի «Patrie» դրաման, բաղկացած 5 գործողութիւնից և 7 պատկերից, որ վրացերէն կրում է «Սամշօբլօ» անունը։ Այդ պիէսը հեղինակը գրել է 30 տարի սրանից առաջ և դրա մէջ, ինչպէս և շատ նոյնանման պիէսաների մէջ, չը կայ խիստ պատմական ճշդութիւն, և չէ ներկայացնում իրանից մի կատարեալ երկասիրութիւն՝ բարքերի և ժամանակի հոգուն համեմատ։ Դրամատիքական պատկերի գոյնը իրական է և վերցրած պատմութիւնից՝ Ֆլամանդացիների կատաղի կռիւը՝ Սպանիայի թագաւորի բռնակալութեան դէմ։ Պիէսայի մէջ երկու խոշոր անձնաւորութիւն կայ՝ դուքս Ալբա և արքայազն Օրանսկի։ Առհասարակ հեղինակը պիէսի մէջ թոյլ է տալիս շատ շեղումն ճշդութիւնից։ Ամփոփ գեղարուեստական խարակտերներ պիէսի մէջ, ի հարկէ, չը կան. կայ միայն պայմանական դրութիւն, խոշոր կրքեր և աֆեկտներ (?), դրված թատերական ձևի մէջ։ «Սամշօբլօ» պիէսան վրաց բեմի վրա երևաց 15 տարի սրանից առաջ, Դ. Էրիսթովի փոխադրութեամբ։ Փոխելով անունները և տեղը՝ նա գործողութիւնը անց է կացրել Թիֆլիս, XVII դարը, Շահ-Աբբասի ժամանակները։ Դրութիւնը նոյնն է, ինչպէս և այնտեղ, այն տարբերութեամբ, որ այստեղ վրացիների ապստամբութիւնն է Շահի դէմ։ Վրաց հասարակութիւնը շատ է սիրում այդ պիէսը, այն պատճառով, որ տեսնում է իր նախնիքներին բեմի վրա և պատկերացնում է իր առաջ անցեալը։ Հանգուցեալ Էրիսթօվ մեծ ծառայութիւն մատուցեց վրաց բեմին փոխադրելով այդ պիէսան (թէև աֆիշայի վրա չեք տեսնի փոխադրութիւն կամ թարգմանութիւն բառերը, մի վատ սովորութիւն, որ յատուկ է բոլոր վրաց թարգմանիչներին)։ Գլխաւոր դերերը կատարում էին՝ օր. Գարդաբեանի, պ.պ. Գեդեվանով, Գամկրելիձէ և Սվիմոնիձէ։ Խաղը ընդհանրապէս լաւ անցաւ։ Ինչպէս արդէն հաղորդված էր «Մշակի» անցեալ համարում, ներկայացմանը ներկայ էր կովկասեան կառավարչապետ իշխան Գօլիցին։ Իշխանին չը ձանձրացնելու համար, պիէսը կրճատեցին, բաց թողնելով երկու տեսարան և դրա փոխարէն մտցրին խ մ բ ա կ ա ն երգեր և լ է զ գ ի ն կ ա —պարը։ Իշխան Գօլիցին, ըստ երևոյթին, գոհ մնաց ներկայացումից, ծափահարելով դերասաններին. իսկ հասարակութիւնը, վարագոյրը իջեցնելուց յետոյ, համարեա քառորդ ժամ չէր հեռանում դահլիճից, պահանջելով կատարել բաց թողած երկու պատկերներն էլ։ Թատրօնում բաւական ժողովուրդ կար։ Մուտքը հասնում էր մօտ 500 րուբլու։

Thaleia

ՆԱՄԱԿ ԷՋՄԻԱԾՆԻՑ

Նոյեմբերի 7-ին

Երեքշաբթի, նոյեմբերի 4-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, Էջմիածնի ամբողջ միաբանութիւնը, ժողովրդեան խուռն բազմութեան հետ, դուրս բերեցին Երեմիա արքեպիսկոպոսի դագաղը և տարան մայր տաճարը։ Երէկ, նոյեմբերի 6-ին, առաւօտեան ժամը 8-ին, Էջմիածնի տաճարի զանգակների տխուր հնչիւնը յիշեցնում էր հանգուցեալ սրբազանի թաղման պատարագի սկիզբը և ամեն ոք շտապում էր դէպի եկեղեցի իր վերջին յարգանքը մատուցանելու հանգուցեալին։ Պատարագիչն էր Մակար եպիսկոպոսը, ներկայութեամբ Վեհափառ Կաթողիկոսի, ամբողջ միաբանութեան, ճեմարանի աշակերտների և ժողովրդեան խուռն բազմութեան, որոնք եկել էին Երևանից և շրջակայ գիւղերից։ Երբ հասաւ «ողջոյնի» ժամանակը, եպիսկոպոսները և վարդապետները, շուրջառ առած՝ շրջապատեցին դագաղը և մտցրին «Իջման սեղանին»։ Օծման հանդէսը կատարելուց յետոյ, մօտեցաւ սեղանին նորին Վեհափառութիւնը և մի կարճ դամբանականով ցոյց տուեց հանգուցեալի արժանաւորութիւնը և այն մեծ կորուստը, որ ունեցաւ Էջմիածինը Երեմիա սրբազանի մահվամբ։ «Սովորութիւն է, ասաց Վեհափառը, որ մեռեներու վրա վատ չեն խօսիլ, բայց բոլորս էլ պակասութիւն ունենք։ Ամենէն պակասաւորը ես եմ. իմ աչքիս գերանը չեմ կրնար հանել, ինչպէս հանեմ ուրիշներու աչքի շուղը…» Վեհափառը իր ճառի մէջ կանգ առաւ գլխաւորապէս հան-

---

լուութեան տալ և խօսքը կտուրը գցել, բայց աւելի լաւ համարեցի դուրս չը գալով նրա տուած հարցերի սահմաններից այնպիսի պատասխաններ տալ նրան, որոնց համար նա ոչ մի ղուրուշ չէր կարող ստանալ իր տէրերից։ Իմ ըստ երևոյթին զրուցասիրական տրամադրութիւնս և դէմքիս արտայայտութիւնը, որ երևի շատ պարզասիրտ և միամիտ էր այդ ժամանակ, հաւանօրէն վախեցրել էին դիմացս նստած յոյնին, որովհետև երբ ճանապարհի կէսին լրտես—թարգմանը մի րօպէով իջաւ կառքից, յոյնը դիմեց ինձ և ֆրանսերէն շշնջաց՝ «զգոյշ եղէք այդ պարոնից»։

Վերջապէս կառքը կանգ առաւ մի բարձր շինութեան առաջ, որի դրանը կանգնած էին մօտ 10 զինուորներ հրացանները ձեռներին։ Այդ էր գլխաւոր ոստիկանատունը։ Մտանք նախասենեակը։ Յանկարծ զգացի, որ մի ձեռք յետևից վերցրեց գլխարկս և կոխեց ձախ ձեռքս։ Յետ նայեցի. բարեսիրտ յոյնն էր, որին ոստիկանատան նախասենեակում գլխարկով մնալս վտանգաւոր յանդգնութիւն էր թւացել։ Նեղ և կեղտոտ միջանցքով գնացինք ներքին յարկի մի սենեակ, որ երկու մասի էր բաժանված՝ քիչ կեղտոտ և շատ կեղտոտ։ Առաջին մասում նստած էին պաշտօնեաներ, երևի գրագիրներ և ինչ որ անգործ մարդիկ, երևի լրտեսներ, իսկ երկրորդ մասում, որ առաջինից բաժանված էր վանդակով, գետնի վրա ընկած էին ոստիկանութեան զոհերը։ Մեզ առաջարկեցին նստել գրագիրների թախտի վրա։ Մի քիչ յետոյ վերև կանչեցին յոյն ուղեկցիս, որին այլ ևս չը տեսայ. գուցէ կաշառք առնելով նրանից և արձակեցին, գուցէ և բանտարկեցին։ Մնացի բոլորովին մենակ այդ մարդակերպ աւազակների մէջ։ Անցաւ մի քառորդ ժամ, որ դրութեանս անորոշութեան պատճառով շատ երկար թւաց ինձ։ Վերջապէս եկաւ լրտես—թարգմանը, յայտնեց, որ ինձ խնդրում են վերև, և հեռացաւ առաջնորդ տալով ինձ մի թիւրք զինուոր։ Վայրագ կերպարանքով մոլեռանդ թիւրքից կարող էի ամեն բան սպասել, մանաւանդ որ Թիֆլիսից ուղևորվելու նախընթաց օրը կարդացած հեռագիրներից գիտէի, որ Կ. Պօլսում օգոստոսի սկզբին փորձեր են եղել. իսկ թէ ինչ է եղել այնուհետև, չը գիտէի։ Բարձրացանք մի սանդուղքով, որ յիշեցնում էր Թիֆլիսի լաւ տների черный ходъ-ը, անցանք ոլորապտոյտ միջանցքներով։ Պատահեցինք ոստիկանների և զինուորների, որոնք, ինչպէս հեշտ է հասկանալ, բարեացակամ հայեացքներ չէին գցում ինձ վրա։ Վերջապէս առաջնորդս կանգ առաւ մի դրան առաջ և առաջարկեց ինձ մտնել ներս։ Մտայ։ Մեծ սենեակ էր և վայելուչ կահաւորված։ Երկար սեղանի շուրջը կանգնած և նստած էին պաշտօնեաներ, որոնց մեծը բազմած էր սեղանի գլխին։ Ինձ առաջարկեցին նստել։ Սեղանի գլխին բազմած պարոնը հարցրեց մի ֆրանսախօս թարգմանի միջոցով՝ ով եմ, որտեղից եմ գալիս, ինչով եմ պարապում, ինչքան ժամանակով եմ եկել, նայեց անցագրիս և յայտնեց, որ կարող եմ ազատ մտնել քաղաքը։

Ես դուրս եկայ սենեակից կարծելով, որ ամեն բան դրանով վերջացաւ, բայց հազիւ մի քանի քայլ էի անցել, որ ետևից վազեց մի ոստիկան, յայտնեց, որ ինձ խնդրում են յետ դառնալ։ Այս անգամ ինձ առաջնորդեցին մի ուրիշ աւելի փոքր սենեակ, որտեղ նստած էր մի ծեր և ըստ երևոյթին առաջինից աւելի բարձր պաշտօնեայ։ Իմանալով, որ փաստաբան եմ, այդ պաշտօնեան աթոռ առաջարկեց ինձ, իսկ ինքը ներողութիւն խնդրելով թողեց ինձ մենակ իր գրագրի հետ և գնաց երևի հրահանգ հարցնելու աւելի ևս բարձր պաշտօնեայից, որի մօտ և շուտով ինձ հրաւիրեց։ Այդ վերջինը, որ, ինչպէս երևում էր շրջապատողների ցոյց տուած յարգանքից և սենեակի շքեղ կահաւորութիւնից, պէտք է այդ հիմնարկութեան ամենաբարձր պաշտօնեան լինէր, ինձ ընդունեց ամենաքաղաքավարի կերպով։ Նա խօսում էր թիւրքերէն. կողքին նստած մի պարոն թարգմանում էր նրա խօսքերը ֆրանսերէն։ Նա սկզբում ներողութիւն խնդրեց, որ ինձ նեղութիւն են տուել հրաւիրելով իր մօտ, յայտնեց իր ուրախութիւնը, որ առիթ է ունենում ծանօթանալու ինձ հետ, և սկսեց հարցեր տալ ինձ, աշխատելով, որ այդ հարցերը կրեն ոչ թէ քննութեան, այլ բարեկամական հարց ու փորձի բնաւորութիւն։ Երբ պատասխաններիցս թարգմանը իմացաւ, որ հայ եմ, յայտնեց, որ ինքն էլ հայ է և սկսեց թարգմանել հայերէն. իսկ, երբ ասեցի, որ փաստաբան եմ, նա հաղորդեց, որ ինքն էլ իրաւաբան է, նախկին պրօկուրօր, իսկ այժմ փաստաբան, և տալով ինձ իր այցետոմսը, յոյս յայտնեց, որ ես կայցելեմ իրան (այդ պարոնի անունը Գէորգ Բիլբիլեան էր). դուրս եկաւ, որ թիւրք պաշտօնեան էլ թէև փաստաբան չէ, բայց, ինչպէս ինքն ասում էր, «հասել էր իրաւաբանական գիտութիւններին» և ուրեմն նոյնպէս կարող էր համարել ինձ կ օ լ լ ե գ։ Այդ գիւտից յետոյ մեր երեքի յարաբերութիւնների մէջ սկսվեց մի տեսակ ձևական մտերմութիւն։ Թիւրք պաշտօնեան, որ Պերայի կառավարիչ Էնվեր-բէյն էր, առաջարկեց ինձ սիգար, (որից ես հրաժարվեցի իբրև չը ծխող), հրամայեց, որ ինձ համար սուրճ բերեն և դիմեց ինձ հարցնելով.

—«Ինչպէս էք վերաբերվում դուք հայ յեղափոխական կօմիտէտներին»։ Ես պատասխանեցի, որ լաւ ծանօթ չեմ նրանց գործունէութեան հետ, բայց իբրև հայ չեմ կարող չը ցաւել, որ, երբ նրանք գործում են թիւրք կառավարութեան դէմ, թիւրք ամբոխը կոտորում է հայ խաղաղ ազգաբնակութեանը, և, իբրև ազգերի եղբայրասպան պատերազմի համոզված հակառակորդ, չեմ կարող չը ցանկալ, որ առաջ գան այնպիսի պայմաններ, որոնց մէջ հայերը և թիւրքերը կարող լինեն ապրել հաշտ և եղբայրաբար՝ առանց իրար վնասելու։

—«Իսկ ինչպէս են վերաբերվում դէպի յեղափոխականները «միւս ռուսահայերը», շարունակեց Էնվեր-բէյը։

—«Չեմ համարձակվում խօսել բոլոր ռուսահայերի կողմից, պատասխանեցի ես. նրանց մէջ, ինչպէս և ամեն հասարակութեան մէջ, կան ամեն տեսակ կարծիքների մարդիկ, բայց, որքան գիտեմ, ռուսահայերը ընդհանրապէս այնպէս են նայում այդ գործի վրա, ինչպէս ես»։

—«Շատ ուրախ եմ, որ այդպէս է, ասաց Էնվեր-բէյը, որովհետև չէք կարող երևակայել, թէ ինչեր են անում այստեղ այդ յեղափոխականները. սրանից մի քանի օր առաջ, օրինակ, մի ռումբ գցեցին այստեղ, որտեղ դուք նստած էք (ուրեմն սա Գալաթա-Սէրայն է, մտածեցի ես)։ Մի խօսքով շատ վատ են պահում իրանց։ Որքան շատ լինեն ձեզ պէս լուսամիտ հայեր, այնքան շուտ կը խելօքանան այդ պարոնները։ Խնդրեմ նրանց տեսնելիս խրատէք, որ այլ ևս այդպէս չը վարվեն, չը վնասեն թէ մեզ և թէ մանաւանդ իրանց ազգին»։

Ես յայտնեցի, որ յեղափոխական ծանօթներ չունեմ և առհասարակ պէտք չեմ ունենում տեսնվել նրանց հետ։

—«Գուցէ պատահաբար հանդիպէք. չը մոռանաք խրատել»։ Խոստացայ։

Այդ ժամանակ ծառան ներս բերեց թիւրքական սուրճը մատնոցանման գաւաթում։ Ես խոհեմութիւն համարեցի հրաժարվել սուրճ խմելուց այն շինութեան մէջ, որ մի քանի օր առաջ հայերը փորձել էին օդը թռցնել դինամիտով։ Էնվեր բէյը նորից պատրաստակամութիւն յայտնեց օգնել ինձ այն բոլոր դէպքերում, երբ ես կարիք կունենամ իրան դիմելու և ասաց, թէ յոյս ունի, որ այնքան կը բարեկամանանք Կ. Պօլիս մնացած ժամանակս, որ երբ Ռուսաստան վերադառնամ, նամակագրութիւն կունենանք իրար հետ։ Կրկին յայտնեցի շնորհակալութիւնս…

Ընդունելութիւնը վերջացաւ։ Էնվեր բէյը ինձ ճանապարհ գցեց մինչև սենեակի դուռը, խորհուրդ տուեց կառք չը վարձել հիւրանոց գնալու համար, որովհետև իմ ընտրած հիւրանոցը շատ մօտիկ էր, և պատուիրեց մի ոստիկանի առաջնորդել ինձ մինչև հիւրանոց։

Տ. Յովհաննիսեան

գուցեալի վրա, որպէս փորձված, հմուտ, և շինարար հոգեորականի վրա: «Երեմիաս շինութիւններ կը սիրէր, սրա ամենագովելի յատկութիւններից մէկը շինութիւն շինելն էր, ես ալ կը շինեմ. մեզի վեհարան պէտք է շինել, բայց կը վախնամ, կը մտածեմ՝ որու համար շինեմ... Երեմիաս ալ իր համար շինութիւն շինեց, բայց նրան չարժանացաւ... Եւ երբ գիշերը անցուցած՝ առաւօտեան, լուսցվելու ժամանակ, փառք կը տար Աստուծուն, որ խաղաղութեամբ անցուց գիշերը, այն ժամանակ, երբ արևը կեանք կը պարգևէր աշխարհին, Երեմիայիս արևը խաւարեցաւ, նա այլ ես չը կար...»

Յուղարկաւորութեան հանդէսը տեղի ունեցաւ դէպի Հախփսմէի վանքը. առջևից գնում էին ճեմարանի աշակերտները, սրանց հետևում էին աշակերտների երգեցիկ խումբը և խաչ ու խաչվառները, յետոյ տանում էին ձեռքերի վրա պսակներ և շքանշանները, ապա ամբողջ միաբանութիւնը և ժողովրդի խուռն բազմութիւնը: Վեհափառը ուղեկցեց տխուր հանդէսին մինչև գիւղի հրապարակը: Մինչև սինօդի հրապարակը դագաղը տանում էր միաբանութիւնը, իսկ այնուհետև տարաւ ժողովուրդը ուսերի վրա մինչև Հախփսմէի գաւիթը, որի արևելեան կողմում պատրաստված էր գերեզմանը: Երբ դագաղը իջեցրին գերեզման, դամբանական խօսեց Մեսրոպ վարդապետը. ճառախօսը բաժանեց հանգուցեալի կեանքը երկու շրջանի: Առաջին շրջանում՝ 1844—91 թւին, ասաց նա, հանգուցեալը հասնելով աւագ լուսարարութեան և սինօդի անդամութեան աստիճանին, յայտնի էր որպէս պաշտպանող, օգնող և հովանաւորող կարօտեալների և հալածեալների. իսկ երկրորդ շրջանում՝ 1891 թւից մինչև մահվան օրերը, հասնելով տեղապահութեան և սինօդի նախագահութեան բարձր կոչման, իր փորձառութեամբ և բնական խելքով կարողացաւ ամբողջ ազգի սէրն ու յարգանքը վայելել: «Նա, որ համարվում էր թոյլ, ենթակայ հոսանքին, նա, որին շատերը յոյս ունէին իրանց ձեռքին խաղալիք դարձնել, նա, որ երկար տարիներ սովորել էր հրամաններ լսել, ցոյց տուեց, որ ինքն էլ հրամայել գիտէ, ապացուցեց, որ ընդունակ է լաւը և լաւագոյնը ընտրելու: Դեռ թարմ են բոլորիս յիշողութեան մէջ մի շարք դէպքեր, որ կատարվել են, և արդէն պատմութեան սեփականութիւն դարձել. դրանց դատաւճռին պէտք է սպասենք անաչառ և արդար պատմութիւնից, երբ կրքերը կը հանդարտվեն և երբ իրողութիւնները իրանց բոլոր մանրամասնութիւններով՝ ամենքի առաջ հրապարակ կը դրվեն...» Համառօտ կերպով յիշելով սրբազանի կենսագրութիւնը, հայր Մեսրոպը կանգ առաւ գլխաւորապէս Երեմիա արքեպիսկոպոսի տեղակալութեան երկու տարվայ ժամանակամիջոցի վրա, թւելով մի առ մի նրա արած գործերը՝ միաբանների նոր շինութիւնը, սեղանատան վերանորոգութիւնը, ամբողջ միաբանութեան, վանքի և վեհարանի շինութեան համար հմուտ ճարտարապետ Շաէրնի կազմած նախագիծը, նոր քանքանը, վանքի եկամուտների մեծացնելը՝ մասնագէտ գիւղատնտես և գինեգործ հրաւիրելով, կանոնաւոր տնտեսութիւնը՝ փորձված ծախսարարներ հրաւիրելով, 1892—93 թւին հացի թանգութեան ժամանակ ժողովրդին հասցրած օգնութիւնը, Ներսէսեան լճի և ճեմարանի գեղեցիկ պարիսպը, դէպի վանքը տանող սալայատակը իր գեղեցիկ ծառերով, Հախփսմէի վանքի նոր շինութիւնը, նրա գեղեցիկ շրջապատը, և վերջապէս, այն փառաւոր ընտրութիւնը, որով նա աջողեցրեց Խրիմեանի միաձայն ընտրութիւնը: «Քո տեղապահութիւնը տևեց $2^1/_2$ տարի, վերջացրեց իր դամբանականը Մեսրոպ վարդապետը, և այդ կարճ ժամանակամիջոցում, համեմատաբար սահմանափակ իրաւունքներով և զանազան արգելքների դէմ մաքառելով, այնքան և այնպիսի գործեր կատարեցիր, այնպիսի յիշատակներ թողեցիր, որ քո անունը յիշվելու է վանքի մեծ շինարար անունների շարքում. երանի նրան, ով քեզ պէս կը գործի, և երանի նրան, ով քեզ պէս գերեզման կը մանի:»

Դամբանականներ պէտք է խօսէին և ուրիշ շատերը թէ իրանց կողմից և թէ որպէս ներկայացուցիչ, սակայն Սուքիաս արքեպիսկոպոսը արգելեց խօսելու, պատճառաբանելով, որ դամբանականը իր կարգացածից կարևոր չէ, այնպէս որ պ. Աթաբէկեան իր դամբանականը կարդաց գերեզմանը լնքելուց յետոյ: Ցաւակցական հեռագիր է ստացել Վեհափառ կաթողիկոսը՝ իշխան կառավարչապետից, Երևանի նահանգապետից, «Մշակի» խմբագրութիւնից, Արիստակէս արքեպիսկոպոս Սեդրակեանից, բժշկապետ Բ. Նաւասարդեանից և այլ տեղերից:

Դագաղի վրա դրված էին՝ հանգուցեալի բոլոր շքանշանները և մետաղէ պսակներ, հետևեալ վերնագիրներով. Սինօդի պրոկուրորի ընտանիքից՝ «Незабвенному другу, человѣку правды, добра и честнѣйшему труженику», Երևանի յարգողներից—«յառաջադիմութեան պաշտպանին», Վաղարշապատի հասարակութիւնից՝ «ճշմարտութեան պաշտպանին և անմոռանալի բարերարին», Սինօդի ծառայողներից՝ «ճշմարտութեան և արդարութեան ջատագովին» և Աթաբէգեաններից՝—«Թանգագին, ազնիւ և առաջադէմ Երեմիա արքեպիսկոպոսին»: Պատրաստված էին պսակներ Մոսկվայի երիտասարդութեան կողմից և այլ տեղերից, բայց ժամանակ չեղաւ կատարելու, որովհետև թաղումը շատ շուտ եղաւ:

Այսօր, նոյեմբերի 7-ին, ցուցակագրում են սրբազանի իրեղէնները և գոյքը: Ու այժմ դուրս է եկել 1200 ր. կանխիկ փող և բաւականաչափ ոսկեղէն և արծաթեղէն: Ցուցակագրութիւնը դեռ շարունակվում է: Ա. Օհանջանեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Պետերբուրգ, նոյեմբերի 4-ին

Երկու տարի սրանից առաջ «Մշակի» մարտի համարներից մէկում տպագրվեց իմ մի մասնաւոր նամակը, սեփական ստորագրութեամբ, որով ընթերցող հասարակութեանը յայտարարվում էր, որ երգիչ պ. Ն. Շահլամեան առանց որ և է պայմանի երկու հարիւր ռուբլու պահանջ է արել Պետերբուրգի հայ ուսանողներից, հ ա յ կ ա կ ա ն ե ր ե կ ո յ թ ի ն մասնակցելու համար, և որ նա նամակներում թոյլ է տուել իրան վիրաւորական բառեր ուղղել ուսանողների հասցէին: Անցաւ 2—3 ամիս, և մայիսի վերջերին պ. Շահլամեան տպագրեց «Մշակի» մէջ իր պատասխանը, ուր ոչ մի բանով չը հերքելով իրողութիւնը, առաջարկում էր Պետերբուրգի հայ ուսանողներին նորից քննութիւն նշանակել այդ խնդրի մասին, որը պէտք է ցոյց տար, թէ որքան համապատասխան են ճշմարտութեան Մեղնիկեանի գրածները:

Ահա, այդ քննութիւնը այժմ կատարված է, և ես պաշտպանելու համար իմ գրածի ճշմարտութիւնը և «Մշակի» պատիւը, որը հիւրընկալել էր իմ նամակը, հրաւիրում եմ ուսանողութեան ընտրած ք ն ն ի չ մ ա ս ն ա ժ ո ղ ո վ ի ն՝ լրագրի միջոցով կամ հաստատել ասածներս, կամ հերքել, բերելով անհրաժեշտ փաստերն ու վկայութիւնները: Լռութիւնը կընդունվի իբրև համաձայնութեան նշան: Յովհ. Մեղնիկեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մի քանի շաբաթ առաջ Թիֆլիսում եղած թիւրքահայ մշակներից մի մեծ խումբ ճանապարհ ընկաւ դէպի հայրենիք, բայց այս օրերս վերադարձաւ Կարսից, չը կարողանալով ստանալ Կարսի թիւրքաց հիւպատոսից սահմանն անցնելու թոյլտուութիւն: Լսում ենք, որ նոյն արգելքին են հանդիպել և բազմաթիւ գաղթականներ, որոնք ուզում էին ճանապարհվել դէպի իրանց հայրենիք:

—

Մեզ հաղորդում են Շուշուց, որ Էջմիածնի հոգևոր իշխանութեան համաձայնութեամբ, մարմնաւոր իշխանութիւնը քննում է Շուշու թեմի նախկին կառավարիչ Գարեգին վարդապետ Սաթունեանի գործերը:

—

Մեր դումայի նիստերում քանի գնում աւելի և աւելի յաճախ են կրկնվում հռետորական «փոթորիկները», առաջ բերելով անախորժ ընդհարումներ, աղմուկ և նոյն իսկ չվեց մեր քաղաքի ներկայացուցիչների ժողովում: Ճշմարիտ է, այդ «փոթորիկները» կարելի է «մի բաժակ ջրի» փոթորիկ համարել, համեմատելով աւստրիական ռէյխսրատի ովկիանոսական փոթորիկների հետ, բայց և այնպէս, կարծում ենք, որ առանց այդ փոթորիկների՝ մեր ձայնաւորների նաւակները աւելի շուտ կը հասնեն նաւահանգստին—քաղաքացիների բարօրութեան:

—

Վերջապէս,—կարող են բացականչել Թիֆլիսի Կուկիա եկեղեցու բազմաչարչար ծխականները, որոնք ամբողջ 8 տարի տանջվելով երէցփոխ Եսայի Աբրահամեանի կամայականութիւններից, ազատված են նրա ձեռքից: Հետևելով յայտնի «աքիմխականութեան», այդ պարոնն էլ ոչ հաշիւ էր տալիս, և ոչ էլ ծխականների իրաւունք ճանաչում... Ծխականները ոչինչ չէին կարողանում անել, մինչև որ նոյն պ. Աբրահամեան, իբրև մէչչանների աւագ, բռնվեց կեղծումների մէջ, դատի ենթարկվեց, և հայոց կոնսիստորիան, համաձայն օրէնքի, ստիպվեց հանել նրա անունը ընտրելիների ցանկից, առաջարկելով նոր երէցփոխ ընտրել «պատուաւոր ծխականներից»... Եւ մի այսպիսի չնչին փոքրիկ գ ո ր ծ լ ո ւ ծ ո ւ մ չէր ստանում տարիների ընթացքում, շնորհիւ հայոց հոգևոր իշխանութեան անփութութեան...

—

Շատ ուրախալի է, որ Թիֆլիսի իրաւաբանական ընկերութիւնը սկսում է ցոյց տալ կենդանութեան նշաններ: Նորերս այդ ընկերութեան ժողովում կարդացվեց փաստաբան Ֆրէնկելի զեկուցումը, իսկ ներկայ ամսի 20-ին պիտի կարդացվի իրաւաբան Գրուզէնբէրգի զեկուցումը՝ «Կովկասում երդուեալների դատարան մտցնելու մասին»: Ցանկալի է, որ ընկերութիւնը շարունակէր յարուցանել և մշակել մեր երկրին վերաբերեալ իրաւաբանական խնդիրներ:

—

«Каспій» լրագիրը հաղորդում է, որ «Кавказъ» լրագրի նախկին աշխատակից իշխան Չէրքէզով թոյլտուութիւն է խնդրում հրատարակել մի ամենօրեայ լրագիր «Кавказскія Новости» անունով:

—

Մենք ստացանք հետևեալ նամակը, պ. Գ. Տէր-Ղևոնդեանցի ստորագրութեամբ, տպագրելու համար. «Էջմիածնեցոց եկեղեցում չորրորդ քահանայ ունենալու հարցը, որ զարթեցրել էր հոգևոր վարչութիւնը՝ ն շ ա ն ա կ ե լ ո վ տէր Սարգիս Երիցեանին այդ եկեղեցու չորրորդ միաբան՝ այսօրվայ ծխական ժողովը տապալեց 71 ձայնով՝ ընդդէմ 11-ի: Բանը նրանումն է, որ ծխականները չէին ուզում լսել անգամ, թէ հոգևոր վարչութիւնը իրաւունք ունի քահանայական հարց զարթեցնել. ընդհակառակը՝ նրանք պահանջում էին յարգանքով վերաբերվել դէպի մեր եկեղեցական դարաւոր կարգերը, որոնք նմանօրինակ հարցերում պահանջում են ժողովրդի ի ն ի ց ի ա տ ի վ: Եւ որովհետև ներկայ դէպքում այդ ի ն ի ց ի ա տ ի վ ը չը կար, ուստի ժողովը ձայների այդպիսի առաւելութեամբ մերժեց տալ հոգևոր վարչութեանը իր համաձայնութիւնը՝ Երիցեան քահանային ն շ ա ն ա կ ե լ ո ւ առիթով: Եւ ոչ միայն այդ. ժողովականների միջամտութեամբ ծագվեց և հայր նախագահի ընդհանուր կերպով դըրած հարցը թէ՝ ուզո՞ւմ են ում և իցէ չորրորդ քահանայ ունենալ: Ուրախ կը լինէինք, եթէ այս մի դէպքն էլ խրատ լինէր մեր ա ւ ա ն դ ա պ ա հ ն ե ր ի համար, որոնք սովոր են հարցերը թարս դնել: Ի դէպ. ժողովին նախագահում էր Նազարեան քահանան, որ իր պաշտօնը տարաւ պատւով և ամենևին չէր նմանվում կ ա մ ա կ ա տ ա ր և բռնաւոր նախագահներին նրանով, որ թոյլ էր տալիս ամեն մէկին իր կարծիքը յայտնելու և հայեացքը պաշտպանելու»:

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Կովկասեան զինւորական ատեանի ժամանակաւոր բաժինը, նոյեմբերի 17 և 18-ին, քննելու է ընթերցողներին յայտնի, հաղջալուեցի Կիսա Միր-կասում օղլիի և միւս 9 հոգու գործը, որոնք մեղադրվում են Ղազախի գաւառի պրիստաւ իշխան Աբաշիձէի սպանութեան գործում»:

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են նոյեմբերի 9-ից. «Այսօր, Հայոց Բարեգործական ընկերութեան ճիւղի ընթերցարանի դահլիճում կայացաւ ընկերութեան ընդհանուր ժողովը: Ժողովին ներկայ էին 160 անդամից ընդամենը 21 անդամ, մի թիւ, որ ամօթ է բերում մեր հասարակութեան: Նախագահ ընտրվեց մեր թեմի ժամանակաւոր կառավարիչ Սահակ վարդապետը, 13 ձայնով, իսկ Յ. Մէլիք-Շահնազարեան վերընտրվեց քարտուղար: Նախահաշիւը կազմված էր 2075 ռուբլու, որ և հաստատվեց անփոփոխ»:

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Հանգուցեալ Երեմիա արքեպիսկոպոսի մահուան առիթով, այսօր, նոյեմբերի 9-ին, սուրբ Յովհաննէս աւագ եկեղեցում, մեծ բազմութեան ներկայութեամբ պատարագ մատուցվեց և հոգեհանգստեան կարգ կատարվեց: Մեր յաջորդ Բագրատ վարդապետ Թաւաքալեան հիանալի կերպով խօսեց հանգուցեալի մասին, որը լաւ տպաւորութիւն ունեցաւ բոլոր ներկայ եղողների վրա»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բ. Դուռը, ինչպէս հաղորդում են լրագիրները, կտրական կերպով բողոքեց Շէֆէրին Կրետէի ընդհանուր նահանգապետ նշանակելու դէմ այն պատճառով, որ Շէֆէր, հայկական ապստամբութեան ժամանակ արտասահմանեան կոմիտէներից մէկի կողմից ուղարկված էր Հայաստան (?) և Թիւրքաց կառավարութիւնը աքսորեց (երբ, ինչ ժամանակ) նրան Թիւրքիայի սահմաններից:

—

Անգլիական ազատամիտների ղեկավարներից մէկը՝ Ասկվայդ, ներքին գործերի նախկին մինիստրը, մի հրապարակական ճառ խօսեց, որի մէջ այն կարծիքը յայտնեց, թէ Հայաստանում, Կրետէում, Վենեցուէլայում, Մադագասկարում և Սիամում անգլիական կառավարութիւնը անդադար բողոքում էր, բայց ամեն տեղ բաւականանում էր նրանով, որ զիջում էր: Ասկվայդ կարծում է, որ լորդ Սօլսբիւրի Հիլդգօլում արտասանած ճառի մէջ անուղղակի կերպով կարծես ներողութիւն է խնդրում այն բանի համար, որ եւրոպական կօնցէրտը այդքան չնչին հետևանքների հասաւ արևելեան հարցում:

ՆԵՍՏՕՐԱԿԱՆ-ԱՍՕՐԻՆԵՐԻ ԴԻՄՈՒՄԸ ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐԻՆ

«Մենք հաղորդում ենք պ ա շ տ օ ն ա կ ա ն աղբիւրից, ասում է «Daily Chron.» լրագիրը, այն սարսափելի հալածանքների մասին, որոնց ենթարկվում են նեստորականները կամ քաղդէացիները թիւրքերի կողմից:

«Դա մի խաղաղ, հովուական ժողովուրդ է, որ ապրում է Քիւրդիստանի համարեա անմատչելի լեռներում: Նրանք ուղղակի առաքեալներից ստացան իրանց կրօնը: Անցեալ ձմեռ Թիւրքաց կառավարութիւնը վճռեց սովամահ անել այդ լեռնաբնակ քրիստոնեաներին և պահապաններ կանգնեցրեց բոլոր անցքերի մօտ՝ արգելելու համար քարաւաններին՝ ձմեռվայ կերակուրի սովորական պաշարը բերել բնակիչներին: Այդ պատճառով այդ լեռնցիներից մի քանի հազար հոգի փախան Պարսկաստան, և հասան Ուրմիա սարսափելի դրութեան մէջ և համարեա մերկ, որովհետև վայրենի քիւրդերը խլեցին նրանցից նրանց բոլոր գոյքը: Անգլիայից եկող նպաստները պահպանում էին այդ թշուառների կեանքը ձմեռվայ ընթացքում. բայց ներկայ աշնանը նորից սկսվում են նոյն հալածանքները: Շատ հաւանական է, որ սիրիացիների աւելի էլ մեծ թիւ ստիպված կը լինի թողնել իրանց տները և փախչել: Իսկ այժմ դրան միանում է էլի նոր թշուառութիւն: Սուլթանը, բարկացած, որ Պարսկաստանի սահմանի վրա քիւրդերը անդադար ընդհարումներ են ունենում հայերի հետ, խնդրեց պարսից կառավարութիւնից կամ դուրս անել հայերին դէպի Թիւրքիա, կամ հեռացնել նրանց դէպի Պարսկաստանի խորքերը: Մի քանի շաբաթ առաջ եկան պարսկական զօրքեր՝ այդ յանձնարարութիւնը կատարելու համար. բայց պարսկաստանցի հայերը թագցրին իրանց յանցաւորներին և մատնեցին սիրիացիներին (??): Այդ թշուառներից 600 հոգի Թաւրիզ ուղարկվեցին և այնտեղ փակեցին նրանց (?) գերեզմանոցում, որովհետև «մի և նոյն է՝ պէտք է թաղել նրանց, երբ նրանք կը մեռնեն:» Եւ ահա այժմ, այդ գերեզմանոցում, մերկ հողի վրա, անտուն, առանց կերակրի և հագուստի ընկած են տղամարդիկ, կանայք և երեխաներ: Տեղական քրիստոնեաները կամենում էին կերակուր հասցնել նրանց, բայց կառավարութիւնը սպառնաց այն ժամանակ ուղարկել նրանց միայն մահմետականներով բնակեցրած երկիր, ուր նրանք աւելի շուտ կը մեռնեն:

«Այդ պատճառով սիրիական երկու ներկայացուցիչներ, կրթված մարդիկ, որոնք խօսում են անգլիերէն, Անգլիա եկան՝ աղերսելու, որպէս զի նպաստեն փախստականներին և Թաւրիզի բանտարկեալներին գնալ Ամերիկա, ուր նրանք կը կարողանային կօլօնիա կազմել»:

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թաւրիզ, նոյեմբերի 5-ին

Մի քանի ժամանակ առաջ Պարսկաստան եկան՝ ինժեներ Փալադինի, Իտալիայի Միլան քաղաքի պօլիտեխնիկական ինստիտուտի ջրաբաշխութեան պրօֆէսորը (Professeur d'Hydrolique), և նոյն ինստիտուտի ուսումնաւարտ աշակերտ ինժեներ Ժ. Կաստալդի, Ուրմիայի լճը հ ե տ ա զ օ տ ե լ ո ւ պաշտօնով: Մի քանի տարի է, որ այդ լիճը սկսել է բարձրանալ և իր ջրով ողողել շրջակայ գիւղերը և հողերը: Ի նկատի ունենալով, որ Պարսկաստանի գրեթէ ամբողջ երկիրը հրաբխային է և Ուրմիայի լճի մէջ այդ փոփոխութիւնը առաջ բերող պատճառների հետազօտութիւնը կարող է գիտական շատ մեծ հետաքրքրութիւն ներկայացնել, Միլանի պօլիտեխնիկական ինստիտուտը կարևոր է համարել ուղարկել պրօֆէսոր Փալադինիին և ինժեներ Կաստալդիին հետազօտել այդ երևոյթը և հետազօտութեան արդիւնքը ներկայացնել ինստիտուտին:

Տասն օր առաջ երկու ինժեներները վերադարձան Ուրմիայից Թաւրիզ և այս օրերս կուղևորվեն Իտալիա: Պրօֆէսորը Ուրմիա լճի ժայռերից մէկի վրա ամրացրել մի հիդրօմէտր (ջրաչափ), որի միջոցով սրանից յետոյ կարելի է ճշտութեամբ

չափել ջրի մակերևոյթի բարձրացման տատիճանը։ Հետազօտութեան արդիւնքը շուտով կը տըպագրվի և գիտնական աշխարհը առիթ կունենայ յայտնել իր կարծիքը, թէ որպիսի վտանգ է սպառնում Ռուսիա գաւառին՝ լճի բարձրանալուց, և ինչ պատճառներից է առաջ գալիս այդ երևոյթը։ Հ. Առաքելեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Ամերիկական մամուլը հաւատացնում է, որ Գերմանիայի և Թիւրքիայի մէջ կնքված է պաշտպանողական-յարձակողական դաշինք։ «New-Iork World» լրագիրը հաղորդում է, որ այդ պատերազմական դաշնագիրը արդէն ստորագրվել է և Թիւրքիան այդպիսով մտել է երեքպետեան դաշնակցութեան մէջ։ Գերմանիան պարտաւորվել է տալ Թիւրքաց զօրքին և նաւատորմին անհրաժեշտ զէնքերը։ Իսկ Թիւրքիան համաձայնվում է գործել Ռուսաստանի դէմ, եթէ վերջինս խանգարէ եւրօպական կօնցերտը։ Այդ լուրը հաստատում են և իտալական լրագիրները։ «Gazette Piemontese» լրագրի խմբագիրը, որ նորերս Բեռլին էր գտնվում, խօսակցութիւն ունեցաւ գերմանական մի նշանաւոր քաղաքագէտի հետ։ Նա հաստատեց լրագիրներում տպված լուրերը Թիւրքիայի բարեկամութեան մասին երեքպետեան դաշնակցութեան հետ։ Գերմանիան, ասեց նա, աշխատում է զօրեղացնել Թիւրքիան թէ զօրքերով և թէ բարոյապէս։ Գերմանիայի օգնութեան շնորհիւ, Թիւրքիան մի քանի տարուց յետոյ կրկին կը դառնայ առաջնակարգ զինուորական պետութիւն, որը ձեռք ձեռքի տուած կը գործի Գերմանիայի հետ։ Գերմանիայի և գերմանական ցեղի շահը և ապագան պահանջում են բարեկամական քաղաքականութիւն հաստատել Թիւրքերի հետ՝ ուշադրութիւն չը դարձնելով այն հանգամանքի վրա, թէ արդեօք այդ քաղաքականութիւնը ժողովրդի համակրութիւնը կը վայելի, թէ ոչ։

—Բեռլինի Թիւրքաց դեսպան Ղալիբ-բէյ աւանց արձակուրդ ստանալու գնաց Կ. Պօլիս, որպէս զի անձամբ գանգատվի սուլթանին այն պատճառով, որ ահա մի տարի է ոչ ինքը, ոչ դեսպանութեան անդամները մի գրօշ չեն ստանում Թիւրքաց գանձարանից. բոլոր ծախսերը, նոյն իսկ հեռագրերի փողը Ղալիբ-բէյ տուել է իր գրպանից։ Սուլթանը իսկոյն դատաստան արաւ. Ղալիբ-բէյին արձակեց պաշտօնից, իսկ նրա տեղ ուղարկեց Բէլգրադի Թիւրքաց դեսպան Թէվֆիկ-փաշային։

—Դեռ շատերի յիշողութեան մէջ թարմ կը լինի Բիսմարկի սկսած կռիւը եզուիտների միաբանութիւնների դէմ, որը վերջացաւ նրանով, որ եզուիտները աքսորվեցին Գերմանիայից։ Այժմ իտալական լրագիրները հաղորդում են, որ մանաւոր ունկնդրութեան ժամանակ պապի մօտ, գերմանական արտաքին գործերի ստատս-սեկրետար Ֆօն-Բիւլօվ յայտնեց պապին, թէ գերմանական կառավարութիւնը մտադրութիւն ունի շուտով թոյլ տալ եզուիտներին վերադառնալ Գերմանիա։

—Գնդապետ Շէֆէրի թեկնածութեան մասին Կրետէ կղզու ընդհանուր նահանգապետի պաշտօնի համար՝ Աթէնքի լրագիրները հաղորդում են. «Աթէնքում յայտնի է, որ Շէֆէրի թեկնածութեան հարցի մասին պետութիւնների մէջ դեռ ևս համաձայնութիւն չէ կայացել։ Աւստրո-Ունգարիան, ճիշդ է, այժմ այլ ևս նրա դէմ չէ, բայց Ռուսաստանը հակառակ է նրան։ Ի նկատի ունենալով այդ, Հանօտօ առաջարկեց Շէֆէրին ուղարկել միմիայն կէս տարվայ լիազօրութիւններով, դեկտեմբերի 1-ից, իսկ այդ ժամանակամիջոցում կղզու համար թագաւորազ իշխան ընտրել։ Ռուսաստանը պաշտպանում է Բատտէնբերգեան Ֆրանց-Ֆէրդինանդ պրինցի թեկնածութիւնը, բայց այն պայմանով, որ նա պէտք է իշխանի տիտղոս ընդունի, որը պէտք է ժառանգական լինի նրա ցեղում։»

—Բերլինից հեռագրում են, թէ լուրեր են պտտում, որ Վիլհելմ կայսրը, կամենալով նըպաստել նաւատորմի զօրեղանալու նախագծի իրագործման, մտադրութիւն ունի անձամբ բանալ ռէյխստագը։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ցանյայ լրագիրները հետաքրքիր ստատիստիկա տպեցին յոյն և օտար կամաւոր զինուորների թւի մասին, որոնք աշխարհիս ամեն ծայրերից հաւաքվեցին կռուելու յոյն զօրքերի շարքերում Թիւրքերի դէմ։ Բերում ենք դրանից հետևեալ թւանշանները։ Օտար կամաւոր զինուորների ամենամեծ թիւը տուեց Իտալիան. նրանց թիւը հասնում էր մօտաւորապէս 2,783-ին։ Ապա գալիս էին՝ Ֆրանսիան, որտեղից եկան 187 կամաւորներ, Աւստրիան—67 կամաւորներ, Ռուսաստանը—11, Բէլգիան—7 և Նորվէգիան—1։ Յոյն կամաւորները, օսմանեան կամ յունաց հպատակ, մեծ բազմութեամբ մասն յունաց զօրքերի շարքը։ Կ. Պօլսից, Փոքր-Ասիայի նահանգներից, Արշիպէլագոսի կղզիներից և Կիպրոսից եկան 3,583 կամաւորներ, Արևելեան-Ռումէլիայից—1700, Էգիպտոսից—541, Ամերիկայից—781, Օդէսայից—483, Ռումինիայից—1,373, Կովկասից—694, Ֆրանսիայից—121, Աւստրիայից—31, Անգլիայից—136, Իտալիայից—25, Գերմանիայից—12, Շվէյցարիայից—4, Բէլգիայից—2, և Կալկուտայից—5 կամաւոր։»

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ԿԻԼ, 10 Նոյեմբերի։ Գերմանական նաւատորմի նորակոչ զինուորներին երդուեցնելու ժամանակ, ուր այդ հանդիսին ներկայ էր և այստեղի նաւահանգիստը մտած ռուսաց «Վլադիմիր Մօնօմախ» կրէյսերը, Վիլհէլմ կայսրը, նորակոչներին ուղղած իր ճառի մէջ, յիշեցրեց վերջիններին, որ Ռուսաց Կայսրը գերմանական նաւատորմի ծովապետ է, մատնացոյց էր անում ռուսաց ծովագնացների բարձր յատկութիւնների վրա և վերջը երեք անգամ «ուրա» կանչեց ի պատիւ Նորին Մեծութեան։

Կ. ՊՕԼԻՍ, 11 Նոյեմբերի։ Հաստատվում է, որ դեսպանների այսօրվայ խորհրդում քննվում էր կրետական հարցը։ Այսօր խաղաղութեան բանակցութիւնների վերաբերեալ նիւթ կայ. մնում է քննելու միայն 4-դ յօդուածը։

Թեսալիա գնացին 80 զինուորական բժիշկներ։

ԿԻԼ, 11 Նոյեմբերի։ Կայսրը այսօր, կէսօրից յետոյ, ռուսաց ծովապետական համազգեստով, այցելեց ռուսաց «Վլադիմիր Մօնօմախ» կրէյսերը։ Երեկոյեան «Կայզերին Ավգուստա Վիկտորիա» նաւի վրա...

Երեկոյեան «Կուրֆիրստ Վիլհէլմ» նաւի վրա տեղի կունենայ ճաշ, ուր հրաւիրված է «Վլադիմիր Մօնօմախի» հրամանատարը։

ԱԹԷՆՔ, 11 Նոյեմբերի։ Դէլիաննիսի կողմնակիցների մեծամասնութիւնը սնդում էր, որպէս զի պարլամենտական յանձնաժողով նշանակվի, ձայնատուութեամբ, վերջին պատերազմի ժամանակ եղած զեղծումների քննութիւնը կատարելու համար։ Բոլոր ուրիշ քաղաքական Ֆրակցիաները, որոնց թւում և մինիստրականը, խմբերով դուրս եկան դահլիճից՝ ձայնատուութիւնը չը թոյլ տալու նպատակով։ Նիստը փակվեց ձայների անհրաժեշտ թւի պակասութեան պատճառով։ Այդ փաստը խորին տպաւորութիւն գործեց։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 Նոյեմբերի։ Ներքին գործերի մինիստրը կարգադրեց—յայտնել «Русскій Трудъ» լրագրին առաջին նախազգուշութիւն։

ՊԱՐԻԶ, 12 Նոյեմբերի։ Կ. Պօլսից ստացված լուրերին նայելով, խաղաղութեան վերջնական պայմանագիրը շատ շուտով կը ստորագրվի։ Մանաւոր անձանց դրամական վարձատրութիւն տալու հարցի մասին համաձայնութիւն կայացաւ։

Այսօր դեսպանները կը հաւաքվեն պետութիւնների մէջ համաձայնութիւն կայացնելու՝ Կրետէի աւտօնօմիայի վերաբերմամբ։

ԿԵՕԼՆ, 12 Նոյեմբերի։ «Կեօլնի լրագրին» հաղորդում են Կանէյից. «Գերմանական կառավարութիւնը յայտնեց զօրքի հրամանատարին, որ գերմանական վրահակիր նաւը նոր զօրք կը բերի, Կանէյից դուրս գնացած գերմանական զօրագնդի փոխարէն։»

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱ

Նոյեմբերի 11-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ	. 93	ր. 50	կ.
Բերլինի վրա 100 մարկ —	. 45	» 75	»
Պարիզի վրա 100 ֆրանկ —	. 37	» 22$\frac{1}{2}$	»
Ոսկի — — —	. —	» —	»
Մաքսային կուպօններ —	. 149	» —	»
Բորսային դիսկօնտ —	. 5	» 6$\frac{1}{2}$%	»
4% պետական ռէնտա . . .	. 99	» —	»
Ներքին 5% առաջին փոխառութ.	293$\frac{1}{4}$	» —	»
— — երկրորդ —	. 252$\frac{1}{2}$	» —	»
5% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի.	209$\frac{1}{2}$	» —	»
5% պետական երկաթուղ. ռէնտա.	—	» —	»
4% ներքին փոխառութեան .	. 98$\frac{7}{8}$	» —	»
4$\frac{1}{2}$% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	100$\frac{3}{8}$	» —	»
Ազն. կալ. պետ. բանկի խաղարկ.	—	» —	»
4$\frac{1}{2}$% վկայակ. գիւղ. հող. բանկի	100$\frac{7}{8}$	» —	»
փոխ. կրեդիտ. ընկեր. մետալ.	. —	» —	»
Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտ. ընկերութեան օբլիգացիաներ	. 100$\frac{7}{8}$	» —	»
Մոսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ.	101	» —	»
Օդէսայի — —	. 100	» —	»
Թիֆլիսի — —	. 99$\frac{1}{4}$	» —	»
Թիֆլիսի կալ. բանկի 6% —	. 101$\frac{1}{2}$	» —	»
5% — — —	. 99$\frac{3}{4}$	» —	»
Քութայիսի 6% — —	. 100$\frac{1}{2}$	» —	»
5% — — —	. 99$\frac{1}{4}$	» —	«

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Մարդատար № 1 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԳՈՒԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ ցերեկվայ 4 ժամին և 1 րոպէին։ Թիֆլիս է հասնում առաւօտեան 8 ժամ 30 րոպէին։ Դուրս է գնում ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ առաւօտեան 9 ժամ և 15 րոպէին։ Բաթում է հասնում երեկոյեան 8 ժամ և 28 րոպէին։

Մարդատար № 3 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԳՈՒԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ՝ գիշերվայ 12 ժամ և 6 րոպէին. Թիֆլիս է հասնում երեկոյեան 7 ժամ և 10 րոպէին։ Դուրս է գնում ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ՝ երեկոյեան 7 ժամ 55 րոպէին. Բաթում է հասնում առաւօտեան 8 ժամ 28 րոպէին։

Մարդատար № 2 գնացքը դուրս է գալիս ԲԱԹՈՒՄԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ՝ առաւօտեան 8 ժամ 15 րոպէին։ Թիֆլիս է հասնում երեկոյեան 8 ժամ 34 րոպէին։ ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԳՈՒ է դուրս գալիս՝ երեկոյեան 9 ժամ 34 րոպէին։ Բագու է հասնում ցերեկվայ 1 ժամ 2 րոպէին։

Մարդատար № 4 գնացքը ԲԱԹՈՒՄԻՑ դէպի ԹԻՖԼԻՍ դուրս է գալիս՝ երեկոյեան 8 ժամ 35 րոպէին։ Թիֆլիս է հասնում առաւօտեան 9 ժամ 12 րոպէին։ ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի ԲԱԳՈՒ դուրս է գալիս՝ առաւօտեան 11 ժամին. Բագու է հասնում առաւօտեան 6 ժամին։

ЗАСѢДАНІЕ КАВКАЗСКАГО ЮРИДИЧЕСКАГО ОБЩЕСТВА имѣетъ быть 20 ноября 1897 г., въ 8 ч. вечера, въ помѣщеніи Тифлисскаго Окружнаго Суда. Предметы совѣщанія. 1) Административные вопросы. 2) Отчеты должностныхъ лицъ: а) казначея И. К. Савицкаго. б) библіотекаря А. И. Митькевича. в) секретаря А. С. Френкеля. 3) Выборы должностныхъ лицъ на 1897/8 г. 4) Рефератъ члена Общества М. О. Грузенберга: Къ вопросу о судѣ присяжныхъ засѣдателей на Кавказѣ.

Примѣчаніе: На основаніи 17 § Устава Общества въ засѣданіи его допускаются и посторонныя лица. (№ 133) 1—3

ԻՄ ՀԱՍՑԷՍ՝ МОСКВА. Большой Чернишевскій. Домъ Пустошкина. кв. 26.

Արսէն վարդապետ Ղլտճեան

(№ 124) 3—3

Սրանով յայտնում եմ ծխական ժողովրդին և ժամաւորներին, որ առաջիկայ կիրակի, նոյեմբերի 16-ին, Կաթուղիկէ Սուրբ Գէորգ եկեղեցում, իմ օգնական ՆՈՐԸՆՏԻՐ Յովհաննէս քահանայ Ամիրխանեանց կը մատուցանէ իր ԱՆԴՐԱՆԻԿ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԸ, որը կը սկսվի առաւօտեան ժամը 10-ին։

Ծերունի Մարտիրոս քահանայ Ամիրխանեանց 1—1

Նոյեմբերի 16-ին, առաջիկայ կիրակի օրը, 11 ժամին, ս. պատարագից յետոյ, հրաւիրվում են Կուկիայի Նորաշէն Ս. Աստուածածին եկեղեցու ծխականները ՆՈՐ ԱՆՁՆ ԵՐԷՑՓՈԽ ընտրելու նոյն եկեղեցու համար։

Նախագահ՝ Զաքարիա քահանայ Զարդեղեանց 1—1

Նոյեմբերի 16-ին, կիրակի օր, պատարագից յետոյ, 12 ժամին ԵՐԿՐՈՐԴ անգամ հրաւիրվում են ԱԻԵՏԵԱՑ ԶԳՐԱՇԷՆԻ ս. Աստուածածին եկեղեցոյ ծխականներն ԵՐԵՑՓՈԽ ԸՆՏՐԵԼՈՒ նոյն եկեղեցու համար։

1—1 Գործակալ՝ Դ. ա. քհ. Խարազեանց

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ „ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ-ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ“ Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան տեղափոխութեան պատճառով ՓԱԿ կը լինի մինչև շաբաթ օրը,—15 Նոյեմբերի։

Նոր շինութիւնը գտնվում է ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԻ վրա, նախկին տուն գեներալ Տէր-Աստուածատուրօվի։ Մուտքը Միջին-փողոցից։

(№ 131) 1—3

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ բաց է ՓԱՌՔԻ ՏԱՃԱՐՈՒՄ (զինուորական թանգարան) առաւօտեան՝ 10—4 ժամ

ԿԸ ՓԱԿՎԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 30-ԻՆ

(№ 131) 3—4

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ յայտարարում է, որ նրա առեանում, ցերեկվայ 12 ժամին, այս նոյեմբերի 27-ին, նշանակված է աճուրդ՝ նիւթեր մատակարարելու և աշխատանքներ կատարելու քաղաքային տուն շինելու համար նախկին Հիւսէի քարվանսարայի տեղի վրա, Թիֆլիսի 6-րդ քաղաքամասում, Բաննայի փողոցի վրա, 22,364 ր. 64 կ. գումարի։ Աճուրդին մասնակցել ցանկացողները կարող են պայմանները և սկարները տեսնել Վարչութեան շինարարական բաժնում, ամեն լի օրերը, ցերեկվայ 9-ից մինչև 1 ժամը։ (13, 15, 20, 27,) 1—4

BATEAUX A VAPEUR FRANÇAIS N. PAQUET ET C-ie

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ եւ ԸՆԿ.

Կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթից,

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզօն, Սամսոն և Պօլիս։ Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 12/24 նոյեմբերի ԱՆԱՏՕԼԻ շոգենաւը, նաւապետ ԲԻԱՆԿԻ։ Եւ այդպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամի 4-ին ճաշից յետոյ։

Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով։

Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւնների ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ՚Արնօին, Նաբէրէժնայա։ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա։ ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Գիլգարեանին, Կօլիւբեանինսկայա հրապարակ։ ՆՕՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիօր Հերշենրօդերին։ (№ 76) 11—20

ԱԼԻԽՐԱՂԱՑՆԵՐ { ԳՈԼՈՐՇՈՒ ՋՐԻ և ՋԻԱՔԱՐՇ

Պատրաստում է, ինչպէս մասնագիտութիւն, ԻՆԺԵՆԵՐՆԵՐ

ԵՍՐԱԼՕՎԻ եւ ԱԼԻԽԱՆՕՎԻ

Գործարանը, Թիֆլիսում, Ալէքսանդրեան փողոց, սեփական տուն։

(№ 102) 25—0

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍԵԼ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ

Փառակազմ եւ պատկերազարդ

ՕՐԱՑՈՅՑ 1898 Թ.

Վեհափառ կաթողիկոսի, ս. Էջմիածնի, Գէորգեան ճեմարանի և այլ պատկերներով զարդարված. այլ և առատ հարուստ եկեղեցական և վիճակագրական տեղեկութիւններով։ Վաճառվում է վիճակային կօնսիստօրիաներում և հոգևոր կառավարութիւններում. Թիֆլիսում՝ կենտրօնական, իսկ Բագվում «Րաֆֆի» գրավաճառանոցներում։ Մեծ քանակութեամբ գնողին 20% զիջումն կը լինի։ Պէտք է դիմել ս. Էջմիածնի տպարանական ժողովին այս հասցէով Эчміадзинъ. типографическому комитету. (№ 114) 5—10

ՐԱՖՖԻ

«ՍԱՄՈՒԷԼ» ա. բ. և գ. գիրք։

«ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ» ա. բ. և գ. գիրք վերջացրած և

«ԿԱՅԾԵՐԻ» երկրորդ լիակատար հատորի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է մինչև «ՍԱՄՈՒԷԼԻ» լոյս տեսնելը։ Ամեն մի գրքի գինն է 2 ր. 50 կոպէկ.

Երեքի գինը միասին 6 ՌՈՒԲԼԻ։

«ՍԱՄՈՒԷԼԸ» մամուլի տակն է և լոյս կը տեսնի յունվար ամսին։ Մամուլի տակն է և շուտով լոյս կը տեսնի «ՈՍԿԻ ԱՔԱՂԱՂ», գինը՝ 70 կ.

Ցանկացողները կարող են դիմել թէ բաժանորդագրութեան և թէ Րաֆֆիի վաճառելի երկերի համար՝ Ռուսաստանում՝ ТИФЛИСЪ, Аршаку Раффи. Արտասահմանում՝ M-me Raffi. 20, Uxbridge Road, Shepherd's Bush, LONDON W. (№ 127) 5—15

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 12 Ноября 1897 г. Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.